

Tereza Tlachová: Archetyp pohádkového hrdiny
v kontextu české prózy 19. století
(posudek vedoucího bakalářské práce)

Tereza Tlachová se ve své bakalářské práci zaměřila na ústřední postavy klasických českých pohádek 19. století.

V úvodu poměrně obsáhle charakterizuje vztahy mezi uměleckou beletrií a folklórními texty, a to v obou směrech jejich vzájemného ovlivňování, tedy od folklóru k umělé literatuře, i od literatury k folklóru. Problematiky si všímá také v historických souvislostech a připomíná první podněty ke sbírání lidové poezie u Gallaše a Hanky. Potom však hned přeskočí k Sušilovi, aniž by alespoň zmínila Kollára, Čelakovského, Kamarýta, Rittersberga... Velmi přehledně naopak shrnuje počátky sbírání, zapisování a publikování lidových pohádek od Langra, Amerlinga a Malého až po Erbena a Mikšíčka.

V další kapitole logicky zdůvodňuje, proč odhlížela od některých typů pohádek (pohádky o světcích, pohádková mravní naučení, pohádky o zvířatech). Chybí zde však vysvětlení, proč si ze všech dříve zmíněných autorů vybrala k dalšímu zkoumání právě pohádky Tyla, Němcové, Erbena a Kuldy, resp. proč jiné autory pominula.

Vzhledem k tématu práce potom správně věnuje pozornost i obecným vztahům mezi mýtem a pohádkou. Ty podle ní spojuje nejen orální základ vyprávění, ale i syžetové prvky jako iniciační proces, ústředního hrdinský typ a některé konkrétní motivy. Na druhé straně konstatuje i rozdíly, které spočívají především v odlišném utváření časoprostoru.

V další kapitole potom autorka vysvětluje své pojetí pohádkového hrdiny jako literární postavy, přičemž se opírá o tradiční Proppovu typologii. Všímá si také toho, že hrdina pohádek bývá popisován prostřednictvím konstantních atributů, a to buď přímo, nebo prostřednictvím nepřímých charakteristik. Tady se dopouští i ojedinělého vágního zobecnění („hrdinu si nejčastěji každý z nás představuje jako udatného prince na bílém koni“).

Následující kapitola je věnována charakteristice pohádek jednotlivých autorů a popisu způsobů a míry beletrizace jejich lidového základu. Do popředí tu dobře vystupují základní odlišnosti mezi vybranými spisovateli: nejstarší Tylovy pohádky mají romantický základ, ale směřují k mravnímu ponaučení, báchorky Boženy Němcové jsou nejvíce „literární“ a kolísají (jako celé její dílo) mezi romantickými ideály a reálnými postřehy z každodenního života, Erbenovy pohádky se opírají o mytologický základ (nebo ho uměle dotvářejí), Kulda je potom

nejvíc konkrétní a dokumentární. Tlachová také zajímavě staví do opozice improvizátorství Němcové a Erbenovo přísné směřování k elementárním skutečnostem lidské existence.

Potom se konečně dostáváme k putování ústředního hrdiny. Tlachová si všímá několika ústředních a opakujících se osudových prvků jeho života. Především samotného zrození, kde prosté rozdělení na urozené a neurozené hrdiny komplikuje frekventovaný typ neurozené ústřední postavy s fatálním předurčením (pozornost je zajímavě věnována i hrdinům s jedním rodičem nebo bez rodičů). Dále hrdinova dětství, které bývá často nešťastné a někdy poznamenané zjeveními či symbolickými znameními. A konečně samotné iniciace či proměny hrdiny, která je v pohádkách spojena s putováním a plněním úkolů (autorka se tu pokusila i o typologii způsobů zadávání těchto úkolů). Jako důležitou součást hrdinovy cesty připomíná i pomocníky, s nimiž se hrdina setkává (podle Proppovy typologie) a zvlášť vyčleňuje častou postavu hrdinova patrona.

Samostatnější (méně závislá na Proppovi), ale také polemičtější je autorka v kapitole o ženských hrdinkách pohádek. Jako základní prvek ženského hrdinství v pohádkách vymezuje sebeobětování a vytváří samostatnou typologii hrdinek podle jejich aktivity a vztahu k oběti.

V závěrečných kapitolách se diplomantka vrací k charakteristikám jednotlivých autorů a sleduje způsoby psychologické charakteristiky postav, ale všímá si (např. u Němcové) i sociálního rozvrstvení aktérů atd. Dotýká se tu příliš mnoha problémů, jako by si až nyní uvědomila, jaké perspektivy a možnosti se při zkoumání povídek nabízejí.

Problémem jinak bezpečně stylizované, v drobných postřezích nápadité a přehledně vedené práce je tedy nedostatečně ujasněné kompoziční uspořádání a směřování. Od původního záměru („cesta hrdiny“) se pod vlivem jiných podnětů a nabízejících se možností autorka odchyluje, aniž by ho vlastně završila (závěrečné etapy hrdinova putování v práci chybí). Její pozornost se přesouvá k dalším oblastem, z nichž každá by vystačila na samostatnou práci: k chování ženských protagonistek v pohádkách a ke způsobům literární charakterizace pohádkových postav. Relativně úzký záběr jí přitom znemožňuje dospět k nějakým obecně platným závěrům, ať už se to týká vztahu mezi pohádkovým a mytickým hrdinou nebo vztahu mezi lidovými a literárními prvky pohádkového vyprávění.

Přes tuto výhradu se domnívám, že práce Terezy Tlachové požadavky kladené na bakalářskou práci naplňuje a k obhajobě ji doporučuji.